

Urednik izdanja
Vana Dereta

Naslov originala
Lorena Salazar Masso
ESTA HERIDA LLENA DE PECES

© Lorena Salazar Masso & Editorial Tránsito, 2021
All rights reserved by and controlled through Editorial Tránsito, Madrid.
This edition c/o SalmaiaLit, Literary Agency
Copyright © ovog izdanja *Dereta*, 2025

LORENA SALASAR MASO

**OVA
RANA
PUNA
RIBA**

Prevod sa španskog
Vesna Stamenković

 dereta

*Za mamu i tatu.
I za Horhea Luisa.*

Reka jedna šumi uvek blizu.
Četrdeset godina već osećam je.
To je napev moje krvi
Ili pak ritam koji mi darovaše²

GABRIJELA MISTRAL

² Stihovi pesme „Stvari” (*Cosas*) Gabrijele Mistral, objavljene u prevodu Branislava Prelevića u zbirci *Svetlosti Kordiljera – antologija hispanoameričke poezije 1920–1970*, priredila Ljiljana Pavlović-Samurović (Svi komentari su prevoditeljkini).

1

Mali i ja stižemo na pristan u Kibdou. Tražimo čamac koji će prevesti nas dvoje i krpenog pingvina, kojeg vuče otkako smo izašli iz kuće i uputili se do Beljaviste. Sedamo na betonske stepenice koje silaze u reku Atrato, kupujem mu mango s limunom i solju od neke žene, i čekamo. Jutra su puna ptica, pevaju sa drveća koje se uzdiže uz obalu reke; čak i one najmlađe imaju gnezda sa goluždravim ptićima, bespomoćnim, gladnim.

– Mama, gledaj, ptičica – kaže.

– Nije to ptičica, to je lešinar – odgovaram ustima punim manga.

Crvenoglavi lešinar odmara se na kesi đubreta. Ne želim da objašnjavam detetu razliku između jedne tako zlokobne životinje i ptičice, niti me on za to pita.

Životinja poleće, a struja odnosi kesu dalje niz reku.

Varoš počinje na desnoj obali reke i širi se sve dok ne uđe u džunglu, koja se sveti za ovaj upad i ponovo osvaja svoj prostor, puzeći uz zidove pune vlage i buđi. U Kibdou, Atrato miriše na usoljenu ribu, narandžu i vlažno drvo. Duboko korito, na koje motre velike stare kuće, zajedno sa decom i ženama koje peru veš na obali. To je reka u najranijoj mladosti; dolazi iz mesta Karmen de Atrato i umire u Karipskom moru. Stanovnici mesta žive od

reke: ribare, pevajući, njom plove, mole joj se. Široki pojas crne zemlje.

Unutra, u džungli, Atrato se ne svetluca kao Amazon, ne liči na zelenu Kauku niti na Magdalenu koja preseca čitavu zemlju, penušava i besna. Ponekad smeđa, ponekad boje cimeta, ima miris nalik na onaj koji se širi iz albuma s fotografijama kad se, nakon mnogo vremena, ponovo otvori.

Privezani za mol, čekajući da ih napune putnicima i hranom: tri drvena čamca i dva beličasta brža brodića. U svakom je njegov kapetan koji se priprema za put. Svakog jutra, na putu do škole, mali i ja se igramo kao da budimo varoš: prolazimo Ulicom Alameda dok trgovine otvaraju svoja vrata; pozdravljamo mesara, mazimo piliće u veterinarskoj prodavnici, ispod oka gledamo pijance usnule za stolovima ispred kafane, koji su, po njegovim rečima, lutke; radnike kako istovaruju džakove pirinča. Na zgradi kupleraja balkon je zatvoren – one spavaju do kasno – kolica banana i korpe limuna stoje načičkane između kolovoza i trotoara; jedna čupava starica, koju odavno znam, dovikuje nam s balkona da ćemo zakasniti, i mi pružamo korak.

Varoš osviće, ushićena poput deteta koje prvi put otvara knjigu. Ta ushićenost kopni kako sunce dostiže najvišu tačku svoje putanje i počinje da se spušta prema džungli. Popodnevna sparina u Kibdou pritiska, sunce žeže i guši; svetluca se po čelima ljudi sve dok, oko četiri-pet, ne počne da lije kao iz kabla. To nije kiša: nebo se sruči na radnjice, kojima još od jutra roba stoji pod vedrim nebom.

Ljudi ne znaju kud sam pošla sa detetom, hodaju pored nas kao da se ništa ne dešava. Nekoliko mini-džipova čeka grozdove zelenih banana, koje brodićima dovoze iz zaselaka da ih razvezu po okolnim prodavnicama. Jedan od čamaca – onaj najmanji – zauzimaju trojica polutana i dve torbe s robom. Prelaze reku veslajući, stojeći, čvrsto i spokojno; u svojim narandžastim, limun-zelenim i

nebeskoplavim šortsevima. Pristan počinje da se puni putnicima, pripremamo se da se ukrcamo u najjeftiniji čamac. Malom nije baš sasvim jasno kud smo pošli – rekla sam mu da idemo da se provozamo – krijem koliko mi sete donosi povratak tamo gde mi je nekad bila kuća, gde nije ostalo više ništa od mog detinjstva. Ali od njegovog jeste.

Čamac polazi za pola sata, ići ćemo njim. Kapetanica, žena crna kao kakao, kreće se u zelenoj haljini sa domorodačkim vezom – snovi, prikaze, poneko predskazanje, i sandalama s kaišićem između prstiju. Iz čamca nam nazdravlja dobar dan i viče da prebacimo stvari da ih smesti u deo za prtljag. Gledam malog: buva priljubljena uz moju haljinu, osećam njegov strah. Predlažem mu novu igru: da izbrojimo do tri i ubacimo naše stvari u čamac. Jedan, dva, tri: odeća za narednih nekoliko dana, pižama i četkice za zube lete u malenom koferu. Kapetanica ih smešta u prostor blizu motora i ponovo se okreće prema nama. Ubacujem i svoju tašnu i detetovog pingvina.

– A šta ću ja da bacim, mama?

Kapetanica ga gleda i kaže mu da skoči i da se ne boji, ona će ga uhvatiti. Hvatam privezak u obliku limuna koji mi visi oko vrata i ljubim ga. Mali me gleda, odmah zna da može da skoči. Privezak je znak koji je on, sasvim siguran u sebe, izmislio jedne večeri.

– Mama, uvek kad ti je limun u zubima, na sve kažeš da.

Deca uspostavljaju neprekršiva pravila. Pokoravam se njegovom zakonu. U zamenu mu tražim da završi domaće zadatke pre nego što izađe da se igra. Spremam ga za život pun međusobnih razmena. Učimo jedno od drugoga. Ja njega učim kako da postoji, a on meni pomaže da se raščinim, da živim u novom obliku, uči me znacima koje niko ne razume. Uz mene je. Nisam ga ja rodila, ali jesam njegova mama. Kažem to u sebi svako veče, kao molitvu razdvojenosti. Pored čamca, hoću da mu kažem da ne skače, da se vratimo kući i upalimo televizor, da mi je potreban. Smešim

mu se, njegova desna ruka pušta moju haljinu, ostavljajući je svu izgužvanu.

– I jedan, i dva, i... tri – više, skače i kapetanica ga hvata. – Mama, na tebe je red!

Da skočim ili da se bacim u reku. Mali misli da se spremam da skočim. Zvuči veselo, razdragano: ovo je igra. Naličje skoka je baciti se. Bacam se, pretvarajući se da skačem, i mali me gri kao kad se vrati iz škole. Gladim mu košulju rukama i sedamo na drvene klupe koje nam kapetanica pokazuje. Bele, bez naslona za leđa. Da je ovo maleni avion, rekla bih da zauzimamo sedišta 2B i 2C, kapetanica hvata kormilo iza nas. Za razliku od putovanja avionom, ni ona ni njen pomoćnik, mladić koji je upravo uskočio u čamac, nisu iznenađeni time što je moj sin crn, a ja bela.

Meso, odeća, so i daske za krevet; sveće, olovke, voće i tri gajbe živih pilića; kukuruz, čaršavi, lonci i knjige za osnovnu školu. Takvim redom potrepštine putuju za Beljavistu. Koferi stižu puni sveća, mleka u prahu i pelena. Odeća se reciklira. Haljina može ponovo da se rodi kao suknja, marama, jastuče, kuhinjska krpa. Najvažnije je da se jede, spava i, ako je moguće, uči.

Čamac nije ofarban. Krupan komad drveta – tesanog mangrova – kome nije potrebna boja. Naša sedišta nisu natkrivena, ne plašim se vode koja pada s neba, ne bi mi smetalo da se pokvasim kad oblaci prospu oluju. Treba mi samo suvo mesto za dete, možda između dve gospođe u poslednjem redu, samo su dve klupe pokrivene crnom ciradom od grube plastike.

Kapetaničin pomoćnik deli prsluke za spasavanje. Mirišu na nedosušen veš. Uzimam ih, glumeći zahvalnost. Gospođa pored mene, koju je kapetanica nazvala Karmen Emilija, vajka se, zakopčavajući prsluk: „Ovo sigurno u životu niste oprali”. Mali se, međutim, oseća nadmoćno. Sve nas gleda s visine. Proveravam da li ga je dobro navukao i može li da diše. Pita me da li sme da u

tom prsluku ide u školu. Kažem mu da ne može, moraćemo da ga vratimo kad stignemo u Beljavistu. Koluta očima i seda okrenut prema džungli, naduren, skrštenih ruku.

Nas desetero je uskočilo u čamac. Na zadnjoj klupi sede dve bliznakinje s pletenicama do pojasa: Rosi i Meri, predstavljaju se. Rosi traži drugi prsluk, onaj koji joj je dopao ne može da se zakopča. Pomoćnik joj pruža dva da odabere: zeleni ili crveni. Rosi navlači crveni i smeši mu se, on joj pomaže da ga zakopča i, sa osmehom na licu, vraća se pozadi, gde navlači zeleni prsluk. Kapetanica ga gleda ispod oka.

Čekamo nekog gospodina koji se oprašta sa suprugom. Ili možda s majkom. Ona ga blagosilja, namešta mu okovratnik košulje, pruža mu nekoliko smotanih novčanica. Ljubi ga u usta. Ona je ta koja mu pegla košulje: „Siromašni, ali ne i izgužvani”. Šta će reći ljudi ako ga vide loše obučenog? Da ga ona ne voli dovoljno.

Kapetanica pali motore, ruke koje mašu na rastanku postaju sve manje, udaljavamo se od muzike sa obale i u vazduhu ostaje samo zvuk čamaca.

S vode vidim na čemu stoji Kibdo: istorijat hirova reke, one tragove koje voda ostavlja na zemlji i pristanu. Gospođe na prozorima, one najradoznalije koje su već pomele pločnik, spremile mužu doručak i stale da posmatraju. Srećnice. Gospođe koje žive pored reke, u kućama s velikim dvorištima, sa bugenvilijama koje vise s krova, decom koja plaču u kuhinjama. Motre na reku, rekla bih da joj se mole. Iza nas ostaju obrisi ogromnih gaća okačenih u dvorištima i balkon svešteničkog doma, gde se ljuljuškaju blagoslovene bele halje u kojima će vršiti današnju službu.

Kapetaničine noge: dva nabrekla debla, sa ožiljcima od uboda komaraca i narandžastim noktima koji joj se grčevito drže za sandale. Prepoznali bi je po boji noktiju. Kad bi nam se čamac prevrnuo, pronašli bi je po noktima. „Gle, tamo”, rekli bi, „to je kapetanica”. Skupljam svoja stopala i spuštam tašnu na njih; sram

me preplavljuje kao ponoćna groznica. Nikad nisam naučila da nosim sandale. Krupna žena pregleda motore, guste oblake i džepove svoje kecelje, u kojima sigurno čuva novac i hranu.

Mali je zaspao nekoliko minuta pošto smo se otisnuli. Prateća posledica pilule protiv mučnine i ljuljuškanja reke. U snu se mnogo znoji. Hladim ga lepezom, prelazim mu maramicom preko čela i češljam mu obrve malim prstom. Ne gutam pljuvačku, ne treptem, kuva mi se u stomaku. Suza mi kaplje iz desnog oka pravo na detetov obraz. Klizi ka njegovim ustima, kvasi mu usne i nestaje.

– Dečak je popio vašu suzu – kaže gospođa koja sedi pored mene, Karmen Emilija.

– Pa dobro, nikad nisam mogla da ga podojim – odgovaram.

Karmen Emilija se pretvara da gleda u nebo, bremenito kišnim oblacima. Možda u sebi mrmlja ime nekog sveca kog nosi u džepu. Drži se za njega kao za molitvu. Cvetovi na njenoj izbledejoj suknji, bela bluza kojoj je ostalo još nekoliko pranja, ispod koje se providi grudnjak krem boje, kao moja koža. I ona se znoji i jednako je crna kao i moj sin. Sa grudima kakve ima, mogla bi da othrani celu jednu školu. Rasla sam sa ženama kao što je ona, onima što, kad pomole glavu iznad reke, snažan vetar ne raščupa.

Pada kiša. Oblaci se bune protiv sunca i ustremljuju se na nas. Nije pljusak, ne natapa; samo smeta i bocka. Nije ni hladno. Mlaka kiša, kao kapi detetovog znoja. Šapućem mu kako moram da ga premestim na drugo sedište da se ne pokvasi, ali on se ponovo grčevito hvata za moju haljinu. Opružen na mojim nogama, u onom je uzrastu kad su previše veliki da ih nosite, ali previše mali da sede sami; ili se možda meni čini da je manji nego što jeste. Vadim iz tašne providnu plastičnu kesu i pokrивam ga. Kapetanica usporava, a ljudi koji, kao i mi, nisu ispod nadstrešnice, otvaraju svoje kišobrane, crne, crvene, ljubičaste. Velike, seoske kišobrane. Nisam ponela kišobran, ali dečak je pokriven. Karmen Emilija hoće da

pomogne, primiće mi polovinu svog. Kiša mi pada na kožu, na ramena, na belu haljinu s plavim prugama. Kažem joj kako volim kišu, baš joj hvala, ali biću mokra kao da sam plivala obučena. Smeje se, pokazujući sve zube, bele, kao i zubi mog sina. Predaje se. Zatvara kišobran i kaže kako će mi praviti društvo na kiši.

Vetar odvlači oblake prema džungli, kiša prestaje. Više ne vidim kuće, drveće je zamenilo drugo, zelene mrlje koje obeležavaju ivice reke. Mali se okreće, gleda me crnim očima. Ispod plastičnog pokrivača vidim mu nos – prćast, okrugao, malen – uzdiše i šapatom me pita:

– Je l' skoro stižemo?

– Ne, samo što smo pošli.

Karmen Emiliji oči su zatvorene. Ne znam da li se moli ili spava. Može li odrasla osoba da spava uz ovoliku buku: vetar, isprekidane reči, pljuskanje vode o drvo i kapetanica koja glasno peva – bez sluha, sklopljenih očiju – pesmu o nekoj kradljivici tuđih muževa.

Skidam plastični pokrivač s malog, presavijam ga napola i prebacujem ispred našeg sedišta. Bez oblaka, sunčevi zraci padaju po nama i suše nam odeću. Miris prsluka za spasavanje i mog tela postaje isti: smrdim na pokislo pseto, a i mali isto tako. Njemu ne smeta, zaokupljen je posmatranjem Karmen Emilije. Maše rukama ispred njenog lica da proveri da li spava ili se pretvara, kao on kad nam neko dođe u goste. Ona ni da trepne.

Reka spava, plovimo po leđima tigra koji bi svakoga časa mogao celu da me proguta, i mene i malog. Koliko li sam puta kao devojčica nacrtala ovu reku? Do iznemoglosti sam ponavljala kako je jedna od najbujnijih na svetu. Kako sam samo bila ponosna na nju. Duboka, važna, opasna. Svaki put kad je kišna sezona, i u gradu i na selu ulazila je ljudima u kuhinje i plavila školu. Nije bilo nedelje kad neka devojčica ne bi došla na čas mokrih cipela.

Kaluđerice bi primetile i naterale nas da izujemo cipele i da im ih damo. Stavljale bi ih da se suše iza frižidera u školskoj menzi, u kojima su držale sokove. Kad dođemo kući, mame bi nas grdile zbog prljavih čarapa.

Mali spava, a Karmen Emilija se budi. Zeva kao medvedica, proteže ruke, češlja se. Iz tašne izvlači bananu, nudi i meni jednu.

– Koliko godina ima?

– Molim? – pitam.

– Mali, naravno. I ti si zadremala? – odgovara, žvaćući bananu.

Volim ukus voća tek pre nego što će se pokvariti. Flekavo je, smežurano, ugruvano, gricnuo ga je neki crv. Glatka voćka nikad nije tako ukusna kao ona koja je na svojoj koži osetila prolazak vremena. Karmen Emilija mi traži da joj, sad kad smo se sprijateljile, ispričam za malog. Ljudi uvek nešto zapitkuju kako bi imali izgovor da i sami ispričaju svoje iskrivljene priče, koje su godinama pleli. Ne poznajem je, ali još je duga plovidba pred nama. Uzdišem, protežem noge i odgovaram na pitanje za pitanjem.

– Otkako je mali došao, više sam noći provela kraj njegovog kreveta nego u svom, slušajući kako diše, dah iz njegovog nosića, topao kao pseći, bio mi je dovoljan razlog da radim i pružim mu sve što mi zatraži; sve što mogu da naslutim u njegovim crnim očima. Jednog jutra, posle gotovo potpuno besane noći kraj njegovog kreveta, probudio me je njegov plač.

– Zašto sam ja crn, a ti bela? – upitao me je.

Bilo mu je četiri godine, i ja nisam bila spremna za to pitanje. Da je narastao u meni, da sam ga ja rodila, ne bi mi bilo ništa manje teško da odgovorim na njega. Možda bih mu rekla da na svetu ima ljudi raznih boja i da se njihovim mešanjem stvaraju nove. Da mu je tata bio crn, a ja bela, i da je dobio najbolje od oboje: tatinu kožu, mamine oči i korak. Ali nema oca, i nisam ga ja rodila.

Karmen Emilija me gleda pravo u oči, ume da sluša. Uzima mi koru banane koju držim u rukama i baca je u reku. Ne znam da li mi veruje. Ostaje zagledana u reku, boje kafe, kao i njena koža, kao drvo od kojeg je načinjen čamac, kao i mali. Nakon kraćeg ćutanja, nastavljam:

– Šta radi neko ko raste bez majke? Da li ga gaji vetar, neka nastavnica, prodavačica iz radnje na uglu? Ko ga uči da se moli, da se plaši, da ne izvodi besne gliste? Ko mu kaže: „To se ne radi!” Ko je tu da mu skreše krila i da mu ih ponovo dá? Ko ga spušta na zemlju? A nemati majku ponekad je isto kao i kad je imaš. Majka je nešto što boli. Rana i ožiljak. Za dete, mama je osoba koja ga pita hoće li mleko u toploj čokoladi, koja ga izgrdi kad ide bos po kući, koja prva proba supu, opeče jezik i sačeka da se malo ohladi. Mama je osoba koja je tu.

Tog dana ga nisam poslala u školu.

U dvorištu kuće, pored limunovog stabla, postavila sam drveni sto za kojim sam onda radila. Iznela sam šarene bojice i listove hartije i stavila ga da sedne prekoputa mene. Pre nego što sam mu rekla istinu, tražila sam mu da nacрта linije svih boja. Našvrlljao ih je zelenom, iscrtao plave i ljubičaste krugove; ispunio je stranicu narandžastom, žutom, ružičastom, crnom, crvenom, krem i bojom kafe. Svetloplavoj bojici polomio se vrh. Pred obojenom hartijom na stolu objasnila sam mu kako je svet takav, šaren, i da se to odnosi i na ljude, jer smo i mi deo prirode.

- Jesam li ja drvo? – upitao je.
 - Drvo koje ima oči i stopala i jezik – rekla sam mu.
 - A šta si ti? – pitao me je sa osmehom.
 - Šta ti misliš? – odgovorila sam, ustajući kako bi mogao celu da me pogleda.
 - Pa, ti si mama – uzviknuo je.
- Sela sam pored njega i rekla mu istinu.

– Ti si crn, a ja bela zato što imaš dve mame: jedna je crna žena koja te je devet meseci nosila u stomaku i koja te je donela na svet. Druga sam ja, koja sam te čuvala svakoga dana otkako si bio beba.

Mali je gledao pomorandže i slušao me.

– Žena koja te je rodila nije mogla da ostane sa tobom, sa nama – rekla sam.

Uzela sam list papira i nacrtala dve žene: jednu crnu, drugu belu, i jednog crnog dečaka. Objasnila sam mu:

– Ovo je tvoja crna mama, ovo je tvoja bela mama, a ovo si ti.

Rekla sam mu još i to da ima sreće jer skoro sva deca imaju samo jednu mamu, a on ima dve. Šmrcnuo je i činilo se da je srećan, ubeden. Mogla sam to da rešim i tako što bih mu rekla da je to sve božja volja, ali već sam ga naučila da božji glas čujemo samo u sebi, u osam uveče, pre nego što pođemo na spavanje. Ko bi mu odgovorio ako bi se obratio Bogu naglas u deset ujutru?

Zatražila sam mu da nacрта svoj crtež. Pored dve majke i dečaka, ispunio je papir zelenim krugovima, limunovima. Pre nego što je završio, pokazao je moj obris i rekao:

– Mama, ti se skoro i ne vidiš.

– Bela boja je dosadna. Nacrtaj mi haljinu.

Onda je belu površinu obojio svim bojama. Moj crtež izgledao je kao šareni prekrivač. Ali u sredini, gde su se sve boje izmešale, stvorila se crna.

Na kraju me je pitao da li će nam njegova druga mama doneti poklone ako dođe da nas poseti. Rekla sam mu da hoće.

– Je l' ikad ponovo pitao za svoju crnu mamu?

– Nije. Ali ja sam uramila crteže koje smo nacrtali tog dana i okačila ih u njegovoj sobi. Zna da ima dve mame, ali više o tome nismo pričali. Znam da, kad ga u školi pitaju zašto ima mamu kao što sam ja, odgovori da ima dve mame i smeje se ostalima koji imaju samo jednu. Onda pobegne, sakrije se u kupatilu i plače. Ni sam ne zna zašto, ali plače.

Lorena Salasar Maso
OVA RANA
PUNA RIBA

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korekura
Vesna Crepuljarević

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-583-6

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2025.

Izdavač / Štampa / Plasman: **DERETA d.o.o.**, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**
KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.134.2(861)-31

САЛАЗАР Масо, Лорена, 1992–

Ova rana puna riba / Lorena Salazar Maso ; prevod sa španskog Vesna Stamenković. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2025 (Beograd : Dereta).
– 130 str. ; 21 cm

Prevod dela: Esta herida llena de peces / Lorena Salazar Masso. – Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-583-6

COBISS.SR-ID 163262473